

I really like that moment when the performance
becomes life itself.

MARINA ABRAMOVIĆ

PROLOOG

OP DE DAG dat Minnie Panis voor de derde keer uit haar eigen leven verdween stond de zon laag en de maan hoog aan de hemel. Het was 11 februari 2012, de dag was helder en koud, maar niet koud genoeg: al vroeg in de ochtend had ze de warmte van de zon kunnen voelen op de bleke, ruwe huid van haar gezicht. Het was zaterdag.

Dagen achtereen had het stevig gevroren. De sluizen in de binnenstad van Amsterdam waren gesloten en voor het eerst in jaren werd er geschaatst op de grachten. Er werden tochten georganiseerd en afgelast, er werd gespeculeerd over een Elfstedentocht, wel, niet, een winterse cadans die het land in zijn greep hield alsof het koersen betrof en iedereen aandelen bezat. Toen nam de vorst af. De lucht werd grijs en vochtig, en ze leek niet zachter maar harder en leger. Gelige ijsschotsen staken uit de Herengracht, blikjes bier en chipsverpakkingen kwamen bovendrijven en het was alsof iedereen nu pas de kou begon te voelen, en de zwaarte van de winter.

Het menselijk lichaam heeft een merkwaardige kortzichtigheid waar het verliefdheid en weersomstandigheden betreft: het denkt dat de huidige toestand altijd zal blijven voortbestaan en steekt niets, maar dan ook niets op van het verleden, dat misschien wel iets roept, maar dan toch recht tegen de wind in. Toen dus op die zaterdagochtend in februari de zon doorbrak, had niemand meer rekening gehouden met deze mogelijkheid. Duizenden ogen knip-

perden verbaasd bij het zien van het onwaarschijnlijke, grootse licht dat plotseling over de wereld was neergedaald en alle moleculen in de atmosfeer blauw kleurde. Op zulke dagen is er weinig keuze. Je kunt de gordijnen dichthouden, maar daarbuiten heeft de wereld zich uitgerekt en alle dingen rekken mee, opwaarts en opwaarts richting de zon.

Je kunt je afvragen waarom Minnie rond twee uur 's middags moedwillig op het te dunne ijs ging staan en bleef staan terwijl het scheurde, alleen maar lichtelijk verbaasd toen dit zich onder haar voeten voltrok, deze transformatie van vast naar vloeibaar. Waarom ze de bomen niet alleen zag maar naar ze kéék en zeker wist dat het platanen waren. Waarom ze in een reflex met haar armen zwiepte als een persiflage op een koorddanser, en waarom het allemaal in hemelsnaam geen enkel geluid maakte.

2012

MINNIE ZAT TEGENOVER haar moeder in een groot lunchcafé aan het water. Het was een rumoerige plek met een voorspelbare en te dure kaart, een onuitgesproken interieur en bedienend personeel dat bestellingen invoerde op apparaten die van oogcontact een relikwie uit het verleden hadden gemaakt. Het was hun vaste ontmoetingsplek.

Die ochtend had haar moeder haar in alle vroegte opgebeld. Een zeldzame gebeurtenis, niet alleen vanwege het tijdstip maar ook omdat hun contact voornamelijk verliep per e-mail en erop was gericht zonder al te veel omwegen tot hun driemaandelijks lunchafspraak te komen, tijdens welke ze elkaar in zo grof mogelijke pennenstreken op de hoogte brachten van de stand van zaken. Haar moeder begreep weinig van Minnies leven en Minnie al net zomin van het hare. Dat twee mensen die zo van elkaar verschilden toch bloedverwanten waren had haar al verbaasd toen ze nog maar een klein meisje was en staarde naar de waardeloze glow-in-the-dark-sterren op haar plafond, zich afvragend of je ook per ongeluk in iemands buik terecht kon komen.

‘Gelukkig,’ had haar moeder zonder omhaal gezegd toen Minnie de telefoon die ochtend opnam. ‘Je leeft nog.’

‘Natuurlijk leef ik nog,’ zei Minnie. ‘Waarom zou ik niet leven?’ Het bleef even stil.

‘Ik droomde net over je,’ zei haar moeder. ‘In mijn droom liep ik je slaapkamer binnen, het was je kinderkamer, maar jij was gewoon

volwassen. Je lag naast je bed, van top tot teen gewikkeld in een laken, strak, mummieachtig. Vlug liep ik naar je toe om het laken van je gezicht te halen, maar het was al te laat, je lippen en oogleden waren blauw en je huid lag wit en strak over je botten heen. Hoewel ik dat helemaal niet wilde, raakte ik je gezicht aan met mijn vinger-top. Het was hard en koud, als, weet ik het, een pak vissticks in het vriesvak. Het was zo, zo vreselijk... realistisch.'

Met verbazing had Minnie naar haar moeders relaas geluisterd. Ze kende niemand die zo nuchter was als zij, zo wars van alles wat niet behoorde tot de meest concrete, zichtbare werkelijkheid. Haar moeder was bovendien volstrekt onsentimenteel. Nog nooit had Minnie haar uitbundig zien lachen, of huilen, of schreeuwen van woede; haar emoties werden afgemeten in minimale doseringen die ze nooit overschreed. Het leven van haar moeder, dacht Minnie wel eens, voltrok zich langs de lijnen van een Mondriaanschilderij: horizontaal en verticaal, en absoluut zonder frivoliteiten. Ze was, kortom, wel de laatste van wie je zou verwachten betekenis te hechten aan iets geheimzinnigs als een dróóm.

'Ik weet niet waarom ik je eigenlijk bel,' zei haar moeder, die zich hoorbaar herstelde. 'Nu ik het hardop uitspreek klinkt het ronduit belachelijk, en al helemaal niet realistisch.'

'Nou ja,' zei Minnie. In een impuls, misschien om haar moeders ongemak op te heffen, had ze haar voorgesteld die middag samen te lunchen, en nu zaten ze hier. Eigenlijk was het ontroerend, dacht ze, een droom die zomaar door haar moeders pantser van rationaliteit was gebroken.

Het was de eerste dag van februari en zelfs voor de tijd van het jaar was het extreem koud. Tijdens een schaatstocht de dag daarvoor had Minnie een lelijke blauwe plek opgelopen op haar heup, die om de paar uur van kleur veranderde en waar ze dwangmatig op drukte om te voelen of het nog zeer deed – wat het deed.

'Excuses voor dat geraaskal aan de telefoon,' zei haar moeder nog voordat ze goed en wel haar jas had uitgetrokken. Ze klonk

weer als zichzelf, helder en zakelijk. 'Ik was pas net wakker, ik dacht niet na.'

Minnie keek naar de routineuze manier waarop ze zich van de jas ontdeed, haar sjaal netjes door de mouw haalde, haar rok gladstreek, ging zitten. Ze was mooi, haar moeder, op een onopvallende maar goed geconserveerde manier. Een professional. Minnie herinnerde zich hoe haar moeder haar vroeger opwachtte wanneer ze uit school kwam, hoe anders ze was dan de andere moeders, die simpelweg in die rol geboren leken te zijn en op een volstrekt natuurlijke manier samenvloeiden met het schoolplein, hun kinderen, de andere moeders. Haar eigen moeder leek iedere keer weer verbaasd daar te staan, alsof ze een blokje om was gegaan en per ongeluk op het schoolplein was terechtgekomen.

Al dertig jaar werkte haar moeder bij het KWF, waar ze zich onvervangbaar maakte als rechterhand van iedere directeur die de revue passeerde. Over kankerbestrijding praatte ze met iets wat in de buurt kwam van passie, al was het Minnie nooit helemaal duidelijk of die passie werd aangewakkerd door het idee een ziekte te bestrijden of omdat het haar moeder geregeld lukte grote sommen geld voor het fonds binnen te harken.

Enmaal geïnstalleerd keek ze haar dochter een moment peilend aan. 'Je ziet er anders uit. Niet slechter, maar anders,' zei ze. 'Ben je aangekomen?'

Minnie begreep dat ze dit moest interpreteren als een compliment. Vanaf haar geboorte was ze te klein geweest voor haar leeftijd, en een echte groeispurt had nooit plaatsgevonden. Als volwassene was ze nog altijd op een bijna kinderlijke manier tenger, wat haar voor een bepaald type man oneindig aantrekkelijk maakte. Dat, en haar asymmetrische gezicht waarin alles net uit het lood stond. Mensen, mannen, zagen daar graag iets wilds en ontembaars in. Misschien was het niet onwaar. Misschien ging je leven naar het gezicht dat je had gekregen.

'Hoe gaat het met de kanker?' vroeg ze, en drukte hard op de

blauwe plek. Alles was een herhaling van hetzelfde, eeuwige vragen, eeuwige antwoorden.

‘Niet geweldig,’ zei haar moeder. ‘Steeds meer mensen worden ziek. Ze roken te veel en eten troep, daar komt het op neer. Onder-tussen is er de ene na de andere baanbrekende behandelmethode, maar ja, als mensen zichzelf eerst zowat de dood in jagen met al die slechte gewoontes... Soms denk ik dat er een direct verband be- staat tussen de crisis en het woekeren van die ziekte. Een maat- schappij die aan alle kanten óp begint te raken, zoiets... enfin. Mijn collega zag je laatst in een tijdschrift staan, ik weet niet meer welk.’

Een serveerster met een apparaat nam hun bestelling op door wild op het scherm te rammen. ‘Sorry hoor,’ mompelde ze, zonder op te kijken, en toen nog eens, terwijl ze al wegliep, ‘sorry hoor.’

Nu zou haar moeder vragen hoe het met háár werk was. Minnie zou iets vaags vertellen, haar moeder zou afwezig mompelen en dan over iets anders beginnen. Daarna zouden ze hun soep eten en ieder op hun eigen manier zwijgen.

Als tiener had Minnie zich een tijdlang beziggehouden met spe- culaties omtrent haar vader. Minutenlang kon ze in de spiegel sta- ren, op zoek naar een gezicht achter haar gezicht, een uitleg die ze niet van haar moeder kreeg en waar ze zelf ook niet op aandrong. Dat was van voorbijgaande aard geweest.

‘Ben je nog samen met, hoe heet hij, die kunstenaar?’

‘Nee, mama,’ zei Minnie. ‘Al een halfjaar niet meer.’ Ik heb hem belazerd, wilde ze eraan toevoegen, ik heb hem belazerd zonder daar het kleinste beetje schuldgevoel aan over te houden, blijkbaar ben ik iemand die dat heel goed kan. Ze dacht aan de fotograaf. Om precies te zijn was hij voortdurend als een zoemende grondtoon in haar gedachten aanwezig, dat had meerdere oorzaken, die niet al- lemaal van even groot belang waren. Voor nu was het zaak vooral projectmatig aan hem te denken, besloot ze, voor zover zoiets be- stond.

Naar haar moeders liefdesleven vroeg Minnie nooit. Bij haar

weten had ze al in geen decennium een vriend gehad, en ze vermoedde niet dat daar verandering in zou komen. Haar moeder droeg iets hard met zich mee, als een kiezelsteentje dat in haar lichaam was genaaid. Misschien was het ooit zacht geweest, maar met de tijd simpelweg gestold. Misschien was liefde iets wat je op een gegeven moment kon wegstoppen in een la, samen met andere dingen uit het verleden die je niet meer nodig had.

‘En je werk?’ vroeg haar moeder.

‘Niks nieuws,’ zei Minnie. ‘Een bezinningsperiode.’

‘Ik las laatst iets over een Amerikaanse kunstenaar die gekleurde vloeistoffen doorslikt om ze uit te kotsen over een doek. Die doeken worden voor veel geld verkocht. Ik begrijp niet dat ze zoiets kunst noemen. Dat mensen daar duizenden dollars voor betalen.’

‘Nee,’ zei Minnie, ‘dat klinkt inderdaad niet echt als kunst.’

Ze herinnerde zich hoe haar moeder alleen maar in stilte had geknikt toen ze op haar achttiende aankondigde naar de kunstacademie te willen. Ook in de weken erop had ze er niets over gezegd, wat Minnie razend en alleen maar vastbeslotener had gemaakt. Op een avond, een paar dagen voordat de lessen begonnen en Minnie zou verhuizen naar een piepklein zolderkamertje in Amsterdam-West, trof ze haar moeder aan de keukentafel met een glas wijn. Ze schoof een envelop over de tafel met daarin vijfhonderd euro, vreemde nieuwe valuta die leek op speelgoedgeld. ‘Voor je materialen,’ had ze gezegd, en dat was het. In de jaren erna was ze trouw naar alle vernissages gekomen, en hoewel Minnie haar nooit een woord over de kunst zelf had horen zeggen, leek ze op haar eigen ondoorgrondelijke manier trots, of toch op z'n minst niet al te onwelwillend.

Op de stoep voor het café namen ze afscheid. Minnie verlangde altijd naar het moment vlak daarna, wanneer ze allebei een andere kant uit liepen, hun eigen levens tegemoet. Juist toen ze zich wilde omdraaien, legde haar moeder een hand op haar schouder.

‘Minnie,’ zei ze, opnieuw met die peilende blik. ‘Je moet weten dat ik het altijd zo goed mogelijk heb willen doen, met jou. Je was zo klein, vroeger... soms was ik bang dat de wereld je gewoon zou opslokken, om je niet meer terug te geven. Ik wilde je daar weerbaar voor maken. Die droom vannacht was natuurlijk onzin maar... nou ja, pas goed op jezelf.’ Ze leek nog iets te willen zeggen, maar bedacht zich toen.

Vlug gaf Minnie haar moeder een kus op haar wang, de zachte huid van een vrouw die al lang niet jong meer is. Terwijl ze van haar wegliep, voelde ze hoe haar moeder daar bleef staan en toekeek hoe haar dochter de straat uit liep, krimpnd, krimpnd, totdat ze de hoek omsloeg en ophield te bestaan.

HET WAS EEN precaire onderneming, een project dat op talloze manieren kon mislukken, en dat was waarschijnlijk precies waarom ze eraan waren begonnen. Minnie mocht hem dan in feite nauwelijks kennen, ze had een sterk en bovendien empirisch onderlegd vermoeden dat ze van hetzelfde laken een pak waren, zij en de fotograaf.

Een jaar eerder waren ze aan elkaar voorgesteld bij de opening van een expositie van een gemeenschappelijke kennis, die zijn doeken in baden met chemicaliën legde en daarmee een belangrijke prijs had gewonnen. Wonderlijke doeken waren het, met olieachtige vlekken die van vorm veranderden als je erlangs liep. 'Een horizon, een venster,' zei een galeriehouder met een glas witte wijn in zijn hand tegen Minnie, 'en tegelijkertijd het onrustbarende schijnsel van een lantaren op de binnenkant van de ziel.'

Ze ontmoetten elkaar de keren daarop in het appartement van de fotograaf, waar geen enkele foto aan de muur hing. Dit was een eigenaardigheid naar Minnies smaak, net zoals het feit dat hij zeventien jaar ouder was dan zij, nooit getrouwd was geweest, geen kinderen had, geen koophuis, geen inboedelverzekering en geen etenswaren in zijn koelkast.

Een man zonder schaduw.

De afspraken verliepen volgens een min of meer vast stramien: Minnie belde hem, ze kwam op de afgesproken tijd naar zijn appartement, ze hadden seks en daarna bestelden ze Thais of aten een

halve liter Ben & Jerry's Chunky Monkey, afhankelijk van het tijdstip en hun behoefte.

De gesprekken die ze voerden waren op zichzelf niet significant en weinig verrassend, maar ze maakten deel uit van het ritme en daarom deden ze ertoe. Later, toen alles achter de rug was, moest Minnie concluderen dat het praten in feite de meest fysieke herinnering was die ze had aan de maanden met de fotograaf. Alsof dat de eigenlijke reden was geweest van hun samenzijn: kabbelend converseren, niets zeggen op een manier die alleen in heel specifieke omstandigheden mogelijk is, woorden die iets betekenen omdat ze niets betekenen en op die manier, vrij van substantie, overblijven in het gebied tussen borst en onderbuik waar het lichaam aanrakingen opslaat.

Het was een stille overeenkomst dat ze niet bleef slapen. Minnie wist dat evengoed voor de fotograaf gold dat de ontmoetingen onderbrekingen van hun bestaan waren en geen voortzettingen daarvan. Reclameblokken op *mute* die de excessen van de consumptiemaatschappij in een stille karavaan voorbij lieten trekken.

De fotograaf was een interessante bedpartner, die zachtjes gromde terwijl hij in Minnies nek beet en zeer opgewonden raakte als zij een vingertopje in zijn anus stak. 'Ik zou me niets beters kunnen voorstellen dan een dobermann te zijn,' verzuchtte hij eens terwijl hij op zijn buik naast haar neerplofte. 'De hele dag met je staart omhoog en je gat in de wind.' Ze hield van de feilloze intuïtie waarmee hij zijn eigen lichaam en dat van haar kon inschatten. Van de schaamteloze gretigheid waarmee hij haar oksels kuste, haar rug, de binnenkant van haar dijen. Hoe hij zijn neus begroef tussen haar schaamlippen en langs haar bilspleet likte alsof het een envelop was die hij zorgvuldig moest sluiten. Sommige mannen bleven uitsluitend mens als ze neukten, omdat ze het grootste gedeelte ervan met hun hoofd deden. Deze viel niet in die categorie.

'Je hebt zeldzame en waardevolle dierlijke trekken,' zei ze op

een middag tegen hem terwijl ze op haar buik lag en hij haar niet erg zachtzinnig, hoewel ook niet precies ruw, van achteren bij haar heupen beetpakte.

‘O ja?’ zei hij, en maakte een grommend geluid, waarop hij haar tamelijk hard in haar schouder beet.

Ze was zich maar al te bewust van de hoge clichématigheid van deze toestand en er waren momenten dat ze zich plotseling diep schaamde voor dat potsierlijke gebijt en gehijg, de vingers, de tongen, om over de bakken ijs achteraf nog maar te zwijgen. Toch had ze zich geen moment schuldig gevoeld, en tot haar eigen verbazing was liegen (verzuimen de waarheid te spreken) zo eenvoudig dat ze zichzelf kon wijsmaken dat er überhaupt niets was wat verzwegen diende te worden. Het was een verslaving. Dat was een conclusie die voorlopig geen vraagtekens nodig had.

De hele affaire had zich waarschijnlijk in stilte verder voltrokken, om langzaam uit te doven zoals de meeste dingen uitdoven, als Minnie zich strikt aan haar eigen regels had gehouden. Het probleem met regels is dat mensen zichzelf graag voorhouden dat ze rekbaar zijn. Dit geldt nog het meest voor zelf opgelegde regels, waarbij de regulerende macht hopeloos verstrikt raakt met degene die ze dient na te leven. Daar komen geen goede dingen van, al is dat ook maar een kwestie van perceptie.

Minnie brak de hare op een van die dagen tussen hoogzomer en nazomer, dat uiterste topje zomer, zo verzadigd van hitte dat het contrast tussen schaduw en zon het enige was dat er nog toe deed. In de avond had alles nog heter geleken, of misschien niet heter maar dan toch drukkender, het donker zwaarder dan het licht.

Minnie en de fotograaf hadden zich suf gezweet, zompige lichamen die elkaars vocht absorbeerden en rood-wit gevlekt achterbleven, uitgewrongen als vaatdoekjes, opgerekt tot hun uiterste lichamelijkeheid, en daar lagen ze. Misschien, dacht Minnie, waren het

deze paar minuten tussen seks en opstaan die het verlangen rechtvaardigden, die alles de moeite waard maakten. Die paar minuten van perfecte uitputting waarin het lichaam precies samenvalt met de wereld en je zeker weet dat de zwaartekracht sterk genoeg is om alles op zijn plek te houden.

Toen ze even later druipend onder een koude douche vandaan kwam vroeg hij of ze bleef slapen, waarop hij haar een ragfijn zijden slaapjurkje toewierp.

‘Gewoon een gift, *kiddo*. Niets bijzonders.’

Ze wist dat hij loog. Hij had met de oude spelregels gebroken en deed nu de openingszet van een nieuw spel. Maar welk?

‘Weet je waarom ik zo gek op jou ben?’ zei hij, zonder op haar antwoord te wachten. ‘Die blik, precies die blik. Ik kan die radertjes in dat hoofd bijna horen draaien.’

Waarom was ze gebleven? Misschien om het gevoel van de gladde zijde tussen haar vingers, de onvoorstelbare lichtheid van het ding, het koele cyaan. Misschien om de warmte, die als een deksel over alles heen lag en de zuurstof uit de lucht trok zoals je de smaak uit een waterijsje kon zuigen, de tijd die er zo traag en lusteloos van was geworden dat zelfs het gerinkel van de trams beneden in de straat alleen bestond als een zwakke echo van ongeduld dat al lang zijn urgentie had verloren. Of misschien simpelweg om dat woord, gift, waar altijd iets tegenover stond, omdat alle woorden een geheime agenda kennen en sommige nog iets meer dan andere.

Zeker, er zijn momenten dat ja zeggen geen vlucht is van nee zeggen. Dat het met moed te maken heeft en niet met lafheid, met confirmatie, met vastberadenheid, een groot innerlijk ja-zeggen, maar dit behoorde niet tot die zeldzame momenten. Zeker niet als je in overweging neemt dat Minnie oké zei, en oké is, dat weet iedereen, slechts een andere manier van niets zeggen.

Ze had meteen geweten dat het geen goed idee was. Het huis van de fotograaf was niet bedoeld om in te slapen, of te ontbijten, of wat

dan ook wat met wonen te maken had. Het huis van de fotograaf was een plek om te verlaten.

Een eigenschap van verkeerde beslissingen is dat ze, eenmaal genomen, al onomkeerbaar zijn geworden op het moment dat ze nog omkeerbaar zijn. Dus daar lag Minnie, een hond in de tropen, niet in staat zich te verroeren. De lucht drukte haar stil en zwaar het matras in en de openstaande ramen hadden niets te transporteren. Ik word verpletterd, dacht ze, ik word verpletterd en het is mijn eigen schuld.

De volgende ochtend werd ze onbegrijpelijk laat wakker uit een diepe slaap. Er lag een briefje naast haar kussen. *Ben even naar de studio. Zo terug. Blijf.* Vlug had ze haar kleren bijeengeraapt. Het zijden slaapjurkje, Lanvin, zag ze in het label, propte ze in haar handtas. Toen ze de straat overstak keek ze nog één keer om, en dacht: Ik kijk nog één keer om. Het gebouw vibreerde in de hitte alsof het nu prijs gaf dat het al die tijd een luchtspiegeling was geweest.

Wat wist ze van de fotograaf, op die laatste, bloedhete ochtend van augustus 2011, toen ze omkeek naar het hologram van zijn huis en begreep dat ze er niet naar terug zou gaan? Hoegenaamd niets. Ja, dat hij modereportages maakte. Dat hij Gauloises rookte, en dat dit haar herinnerde aan haar allereerste vriendje, dat ook Gauloises rookte en die steevast Gallewases noemde, 'een pakje Gallewases graag'. Dat hij zijn mond wijd opensperde als hij klaarkwam, geluidloos, een schreeuw in een stomme film. Dat hij haar ergens had ingeluisd, al wist ze niet waarin, en dat het haar nooit zou lukken genoeg weerstand aan hem te bieden. Dat hij een man was die Lanvin kocht voor zijn minnares, alle Jezus.

Ze fietste direct door naar het huis van haar geliefde, een tamelijk gekwelde kunstenaar die zichzelf al tien jaar in de markt probeerde te zetten als belofte, deed verslag van de affaire, kreeg een kwast naar haar hoofd gegooid, en dat was het. Drie dagen kwam ze haar bed niet uit. Ze was iets verloren, en ze wist dat het niet de gekwelde kunstenaar was.

IN 2006, NIET lang na haar afstuderen, had Minnie in een interview voor een weekblad gezegd dat ze kunstenaar was omdat men haar zo noemde. ‘Kunstenaar tegen wil en dank,’ luidde de kop. Daaronder een grofkorrelig portret dat haar gezicht terugbracht tot een schets in zwart-wit, een kop als een zwerfkei, ruw, trots en verstoken van iedere vorm van opsmuk. Het leek haar een beetje overdreven, zo stellig had ze het nu ook weer niet bedoeld, maar haar agent had haar juichend opgebeld.

‘*This is it, baby!* Dit wordt je doorbraak. Een kunstenaar die geen kunstenaar wil zijn, dat is godverdomme briljant.’

Ze had de agent een aantal maanden daarvoor ontmoet bij de opening van een groepsexpositie getiteld *Shared history: decolonising the image* in het oude Post CS-gebouw aan de Oosterdokskade. De curator van de expositie had haar afstudeerwerk *Bestaat Minnie Pannis?* gezien en was van mening dat het perfect paste bij het thema. Minnie vroeg zich af wat het thema überhaupt inhield, maar vermoedde dat haar werk net zo goed perfect had gepast wanneer het thema ‘Kippen en andere boerderijdieren’ had geluid. Vijf minuten voor de officiële start van de opening kwam de agent in een rechte lijn op Minnies werk afgelopen. Hij schudde haar hand en had toen minutenlang naar het werk staan kijken, peinzend, alsof hij zijn volgende zet bij een schaakspel overwoog. Het was een magere man met een fijn, scherp gezicht, glanzend zwart haar en een licht getinte huid. Een mengeling van iets, al kon Minnie niet zeggen

waarvan precies. Het opvallendst aan hem waren zijn ogen, die extreem ver uit elkaar stonden, slordig bijna, alsof ze zomaar op zijn gezicht waren geplakt.

‘Dit is aardig,’ zei hij. ‘Maar je acte de présence is waardeloos. Je staat hier verdomme alsof je je verontschuldigt. Verontschuldig je je voor je werk?’

Hij had zijn blik niet van haar werk afgewend terwijl hij tegen haar sprak. Dat was niet nodig, dacht Minnie, want ze was er zeker van dat hij met die ogen van hem driehonderdzestig graden in de rondte kon kijken.

‘Nee,’ antwoordde ze, uit het veld geslagen, ‘niet per se.’ Toen ze het had gezegd wist ze dat het niet waar was. Haar eigen voltooide werk had in haar ogen altijd iets belachelijks, alsof het een tekort en een surplus tegelijkertijd was, en zichzelf, *de kunstenaar*, op een onmogelijke manier gelijktijdig iets moest opvullen en uitwissen.

‘Bestaat Minnie Panis?’

‘Daar ben ik nog niet over uit.’

‘Dat is wat ik bedoel. Luister. Jij hebt mij nodig. Dit kan wel wat worden. De beeldtaal is interessant en ik waardeer de onbeschaamdheid. Nu even rechtop gaan staan en doen alsof je een, wat is het, *decolonised image* hebt gemaakt, oké?’

Drie jaar later was haar werk tentoongesteld in onder andere het Museum der Bildenden Kunste Leipzig, het MACBA in Barcelona, de Kunsthalle Fridericianum in Kassel en het Louisiana in Humlebaek, Denemarken. Met haar werk *Nothing Personal* won ze de Prix de Rome 2008, waarop ze door een correspondent bij *Art Review* werd uitgeroepen tot ‘one of the most promising Dutch artists of her generation’, wat haar min of meer direct haar eerste internationale solo-expositie opleverde, bij Arndt & Partner in Berlijn. Daar, in Berlijn, lunchte ze op een regenachtige middag met Sophie Calle, die (toevallig, niet toevallig) de tentoonstelling had gezien en Matthias Arndt had gebeld of de kunstenaar nog in de buurt was. Het was Calle die haar, Engels dat klonk als Frans, vroeg of ze zichzelf

als een kunstenaar beschouwde, waarop Minnie had geantwoord: *je ne sais pas, je ne sais vraiment pas*, een pathetisch antwoord maar het enige wat niet klonk als een regelrechte leugen.

De waarheid was dat Minnie niet zozeer samenviel met haar kunstenaarschap als wel met haar kunst: met de dingen die ze maakte, de dingen die kwamen te bestaan als kunst omdat ze anders geen bestaansrecht zouden hebben. Het kunstenaarschap was Minnies paspoort, een persoonsbewijs dat haar een plaats gaf in een wereld waar alles gelegitimeerd diende te worden. Het was haar aange-reikt door een tekendocent op de middelbare school, daarna volgden de docenten aan de kunstacademie, de verzamelaars, de journalisten, de conservatoren, de galeriehouders. Ze hadden in Minnie een kunstenaar gezien omdat zij hun eigen persoonsbewijzen bezaten, die hen in staat stelden, hen zelfs verplichtten *díégene* te zijn, de pashouders van de academies, de instituten, de stichtingen, de fondsen, de kunstbijlagen, de talkshows, de musea, de galleries, de vernissages, de tijdschriften, de bedrijfscollecties.

In het begin had Minnie met verbazing geluisterd naar wat men te zeggen had over haar werk (*dát* men iets te zeggen had over haar werk), maar gaandeweg begreep ze dat iedere vorm van legitimatie zijn eigen vocabulaire had, en dat de taal van het kunstenaarschap was opgebouwd uit woorden als *identiteit*, *engagement*, *visie* en *onbe-hagen*. Zonder de woorden zou het bouwwerk in elkaar storten, de kunstenaar een staatloze burger, illegaal en idioot.

Op een beurs had Minnie eens twee kunstenaressen ontmoet, tweelingzussen, beiden zo mager dat ze grijskleurig waren geworden. De zussen maakten video-installaties van de eetstoornis die ze bij elkaar in stand hielden. Ze waren wereldberoemd en rijk geworden met de installaties, die de uitwassen van het vrouwelijk schoonheidsideaal toonden, kritiek leverden op de consumptie-maatschappij, vraagtekens plaatsten bij zowel individualisme als collectiviteit, et cetera. In werkelijkheid, dacht Minnie, kon voor